

Humor og underholdning

MARTIN OLSSON OG ARE
MOLUND

TEKST OG FOTO:
ØRJAN MOLDESTAD

Tittelen «Tre år med underholdning» fanget tidlig min interesse på NAFO – seminaret 2007. Hvordan tilrettelegge strategier i det faglige tilbudet til en utviklingshemmet mann med utfordrende atferd ved hjelp av verbale teknikker, ressurskort, rollespill og modellering høres spennende ut. Kan utfordrende atferd utkonkurreres ved hjelp av humor og underholdning? Jeg gikk til forelesning med vernepleier Martin Olsson og vernepleierstudent Are Molund med store forventninger.

Klienten og rammetiltak

Hovedpersonen i denne casepresentasjonen er en 20 år gammel mann som vi her velger å kalle Vidar. Han har diagnosene Tourette syndrom og psykisk utviklingshemning, og beskrives som sosial, pratsom og aktiv. Vidar har generelt store bistandsbehov i hverdagen. Han har mangelfulle sosiale ferdigheter, og et egosentrisk selvbilde om å være tøff og «best i alt». Han havner fort i konflikter. «Vanlig» samhandling som instruksjoner, forklaringer eller veiledning medfører ofte uønsket atferd. Denne består hovedsaklig i skadevoldende atferd rettet mot andre personer og materielle ødeleggelser. Vidar har lang læringshistorie på å «unnsnippe» situasjoner ved å fremvise utfordrende atferd.

Tjenesteyterne rundt Vidar ønsket å forsterke atferd som var uforenlig med skadelig og voldelig atferd. Samtidig ble ønsket atferd forsterket gjennom spesifikke teknikker. På denne måten skulle potensielle situasjoner der det var høy sannsynlighet for at utfordrende atferd forekom deeskalers. Foredragsholderne kalte slike situasjoner for målatferd. Denne målatferden besto av en liste på 30 punkter, blant annet avvisning av miljøarbeiderne, høy roping, hyperventilering, spising av uspiselig mat og verbale trusler.

For 3 år siden ble noen rammetiltak igangsatt for å skape en forutsigbar tilværelse for Vidar. Rammetiltakene besto i skriftlig ukeplan med faste aktiviteter og tilhørende arbeidsbeskrivelser, og tegnøkonomisystem basert på filofax plan. Han fikk poeng etter

gjennomført aktivitet, og når han hadde nådd et bestemt antall poeng, fikk han velge en materiell forsterker. Samtidig ble Aggression Replacement Training (ART) iverksatt.

«Stedfortredende forklaringer»

Parallelt med dette ble det innført noen samhandlingsteknikker for tjenesteyterne rundt klienten. Målsettingen med teknikkene var å unngå at samspillsituasjoner endte i målatferd og påfølgende utfordrende atferd. Tanken bak var et ønske om å hjelpe klienten ut av vanskelige situasjoner, samt redusere og løse konflikter ved hjelp av verbale teknikker og å etablere ferdigheter hos ham.

Klienten ønsker ikke å være annerledes enn andre. Han vil ikke bli fortalt hva han skal. Når noen forteller ham hva han skal, gjør han heller det motsatte. En stor utfordring for tjenesteyterne var at klienten alltid skulle urinere når han var på kino. Samtidig nektet han å sitte ved midtgangen der han enkelt kunne komme seg ut av kinoen. Når de så bestilte sete midt i kino-salen, resulterte det i urin i buksen og påfølgende utfordringer rundt kinobesøket. Vidar ønsker å se på seg selv som en som hjelper andre. I stedet for å fokusere på Vidar, vinklet tjenesteyterne utfordringen mot seg selv: Det ble sagt at:

«Martin må alltid på do når han er på kino. Hvor tror du han bør han sitte?» Vidar svarte da at han burde sitte ved midtgangen, noe de så gjorde. Videre ble han bedt om å minne Martin på når han skulle på do, siden Martin ikke alltid husket på dette selv. Dette var helt ok for Vidar, og problemet med setevalg og urinering på kinoen var løst. Han minnet Martin om toalettbesøk under kinobesøket, han fulgte Martin til toalettet og gikk samtidig på toalettet selv.

Vidar kunne være svært farlig i trafikken, blant annet kunne han løpe ut i veien, uavhengig om der var biler eller ikke. Hvis personale ba

ham være forsiktig hadde dette motsatt effekt. Også her ble utfordringen vinklet mot personalet: «pass på Martin, han er helt vill i trafikken!» Etter dette stanset Vidar uten unntak når det var rødt lys, og sluttet å løpe ut i veien både når han var sammen med personale og når han var ute på egen hånd.

Modelløring og verbale teknikker

Foredragsholderne fremhever viktigheten av at man ikke bare er modell. «Personale må gjøre noe mer enn å vise eller forklare ham hvordan. Man må bygge opp ferdigheter gjennom verbale teknikker, og alle må aktivt ta del i disse.»

Vidar var heller ikke noen god taper i spill. Han mestret ikke spillereglene i kortspill, men ønsket å spille likevel. Når han ble korrigeret i forhold til regler, eller han tapte, kunne dette utløse utfordrende atferd. Are lærte Vidar å spille kort. Han valgte en gradvis tilnærming, der de begynte med ett kort hver og det høyeste kortet vant. Med tjenesteyters hjelp, vant Vidar hver gang i begynnelsen. Han lærte etter hvert å vente på tur og følge spilleregler, og utvidet repertoaret til andre kortspill. Are ønsket videre å lære han at en ikke kan vinne hver gang en spiller. Ved hjelp av positive verbale teknikker rundt «nå må jeg ha revansje», «du vinner jo hver gang», etc. lærte Vidar å tape. Tanken bak dette var at det skulle være morsomt tape. Samtidig sørget tjenesteyterne for at han fortsatt vant de fleste gangene.

Når Vidar hadde besøk av familien medførte dette lite positiv samhandling og mye uro. Etter hvert innførte man kortspill når han hadde besøk fra familien, med tydelige rutiner på hvem som skulle vinne flest ganger. Familien hadde etter dette oftere hyggelig og positiv samhandling når de var på besøk.

Vidar hadde mangelfulle ferdigheter i kontakt med andre. Hovedårsaken var at han ikke

visste hvordan det skulle gjøres. Han likte spesielt godt å snakke med jenter, og stilte seg gjerne opp tett ved dem og ble stående uten å si noe. Han fikk masse råd om hva han burde gjøre, uten at dette hjalp. Slike situasjoner endte gjerne i at Vidar «tapte ansikt», ble urolig og fremviste utfordrende atferd. Han fikk derfor aktiv hjelp fra tjenesteyterne når han ønsket å snakke med en jente. Personale gikk sammen med ham og sto ved siden av når han tok kontakt. Vidar sa «hei», før personale fortsatte med spørsmål man visste han ønsket svar på. På den måten fikk han hjelp til å sette i gang en samtale, og tok etter hvert mer selvstendig initiativ til kontakt. Nå mestrer han dette selvstendig uten at personale trenger å være ved siden av ham. Samtidig brukes disse ferdighetene aktivt til å fremme selvbilde og selvtilit. Vidar blir veileder når personale sier; *«blir du ikke veldig flau? Snakke med jenter tør ikke jeg»*. Tjenesteyterne opplever det svært positivt for ham å kunne «lære fra seg» sine gode egenskaper til dem. Som Are så treffende beskriver det; *«klienten er læreren og han har alltid rett.»*

«Det fiktive univers»

Tjenesteyterne skapte et fiktivt univers for Vidar. Universet inneholder mennesker som har ferdigheter Vidar selv ønsker at han hadde, og man lager aktivt historier om disse menneskene. Når Vidar skulle handle, hadde han blant annet store problemer med å stå i kø, og brukte gjerne mye penger når han handlet på bensinstasjonen i nærheten av boligen. Tjenesteyter fortalte da en historie om en hyppig brukt fiktiv person, Arnie fra Skjetten. Arnie arbeidet på bensinstasjonen på Skjetten. Han var kul og tøff, skrudde på biler og tok imot penger fra de som handlet. Det var alltid mye folk på denne bensinstasjonen, så Arnie måtte holde orden på køen. Han sa derfor høyt i butikken at alle måtte stille seg i kø når de

skulle betale, og at ingen kunne bruke mer enn 10 kroner når de handlet der. Etter at Vidar hadde hørt denne historien sto han alltid i kø når han handlet, og brukte ikke mer enn 10 kroner hver gang.

Ressurskort

Tjenesteyterne spiller i stor grad på egne personlige egenskaper i samspill med Vidar. På bakgrunn av hans problemer i kontakt med andre ble det utarbeidet ressurskort. Vidar har et ressurskort for hver tjenesteyter. På kortet er bilde av tjenesteyteren og fire punkter som omhandler personen og hans interesser. Det kan være hvilket favorittfotballag tjenesteyteren har, hvilken musikk han liker eller andre konkrete tema som er spesielle for denne personen. Hensikten med kortene er å gi Vidar utgangspunkt for å kunne starte en samtale med tjenesteyteren han er sammen med, spesielt i overganger mellom aktiviteter og etter skadeavvergende situasjoner. En forutsetning i bruk av ressurskort, er at tjenesteyter deltar aktivt og engasjert på Vidars initiativ.

Slik fortsatte Are og Martin forelesningen sin, krydret med treffende og gode eksempler. De fremhevet viktigheten av at personen var i «flytsonen», dvs periodene når tjenesteyter og tjenestemottaker har god samhandling. Vidars nysgjerrighet brukes aktivt i samspillsituasjoner. Tjenesteyterne gjør feil og misforstår med vilje ting man vet han kan, for å fremme medvirkning og initiativ. Eksempelvis ønsker man at Vidar er deltagende når man lager kaffe. Tjenesteyterne snakker seg imellom om at de ønsker å drikke kaffe. De drar Vidar indirekte med i situasjonen ved å reise seg samtidig som de spør om han vet hvor kaffen er. Vidar peker på skapet, og tjenesteyter drar fram en flaske soyaolje. Dette medfører at Vidar rister på hodet, reiser seg, finner fram kaffe og kopper og lager kaffen ferdig til seg og tjenesteyterne. Hadde man i

samme situasjon oppfordret ham til deltagelse ville han ofte svart «nei» til dette, og sannsynlighet for utfordrende atferd ville økt.

Fungerer underholdning som metode?

Resultater etter 3 år med underholdning er vesentlig nedgang i skadeavvergende situasjoner etter Lov om sosiale tjenester kap. 4A. Målatferd forekommer sjeldnere, og situasjoner som tidligere ledet til utfordrende atferd blir nå i stor grad avledet ved hjelp av teknikker. Vidar har fått en morsommere hverdag, og han har merkbar positiv utvikling av humoristisk sans. Han har økt aktivitetsnivå, og et større repertoar av ord. Han har lært ferdigheter som gjør at han mislykkes sjeldnere og kommer seg «*ut av sosiale situasjoner uten å miste ansikt*».

Denne forelesningen var en positiv opplevelse. Måten historiene fortelles på, krydret med treffende og praktiske eksempler, ble svært godt mottatt fra de fremmøtte. Hos meg setter det også i gang noen etiske refleksjoner. Hvordan opplever tjenesteyteren å «være vill i trafikken» og «ha problemer med urinering når han er på kino»? Og blir et slikt system veldig personavhengig og sårbart for sykdom og turn – over i personalgruppen? Are og Martin viste oss i alle fall at humor og underholdning kan dempe utfordrende atferd. Det er absolutt et tankekors for oss som yter denne gruppen mennesker tjenester, i en hverdag der man skal fremme brukermedvirkning og livskvalitet.